

УДК 342.9+342.7

DOI [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2\(41\)-1](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2(41)-1)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Барікова Анна Анатоліївна

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,

Національна академія внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9707-0106>Scopus-Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57797291200>**Кононов Станіслав Ігорович**

головний спеціаліст відділу забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати

управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо податків,

зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату Касаційного адміністративного суду,

Верховний Суд

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8419-442X>

У статті розкрито механізм забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві України як систему взаємопов'язаних юридичних засобів (норм права, правовідносин, актів правозастосування та правової поведінки) з метою розгляду однакової категорії справ з висловлюванням однакової правової позиції в подібних спорах. Доведено, що йдеться про формування в практиці Верховного Суду перспективного правового прецеденту у вигляді відповідної правової позиції, обов'язкової для застосування адміністративними судами всіх інстанцій.

Розтлумачено перспективи використання технології штучного інтелекту в адміністративному судочинстві України: як допоміжний аналітичний інструмент для аналізу доказів, підготовки аналітичних узагальнень, пошуку аналогій у судовій практиці лише з перевіркою людиною, без самостійного ухвалення рішень; як інструмент технічної підтримки щодо автоматичного сортування документів, розпізнавання тексту, перекладу, створення шаблонів без прямої участі людини, якщо не впливає на зміст рішення.

Оскільки наявний порядок передання судом, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, на розгляд відповідних судових палат Верховного Суду не враховує випадків вмотивованої незгоди судів першої та апеляційної інстанцій з практикою Верховного Суду, автори запропонували закріпити в Кодексі адміністративного судочинства України право судів першої та апеляційної інстанцій внести подання з вмотивованим преюдиційним запитом до Верховного Суду для розв'язання питання про відступ від сформованої Верховним Судом правової позиції в подібному спорі. Верховний Суд повинен розглянути справу як суд тієї інстанції, з якої надійшло подання, з формулюванням підсумкової правової позиції для подальшого застосування адміністративними судами всіх інстанцій.

Запропоновано реформувати поточну структуру Верховного Суду та механізм забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві України шляхом вирішення справ повним складом відповідних судових палат, Великою Палатою, Пленумами Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду та всього Верховного Суду.

Ключові слова: правова держава, правовий прецедент, судова палата, касаційний суд, штучний інтелект.

Barikova Anna, Kononov Stanislav. Ensuring the unity of judicial practice in administrative proceedings of Ukraine

The paper reveals the mechanism for ensuring the unity of judicial practice in the administrative justice of Ukraine as a system of interconnected legal means (norms of law, legal relations, acts of law enforcement and legal behaviour) for the purpose of considering the same category of cases with the expression of the same legal position in similar disputes. It has been proven that this is about the formation of a promising legal precedent in the practice of the Supreme Court in the form of a corresponding legal position, mandatory for application by administrative courts of all instances.

The prospects for using artificial intelligence technology in the administrative justice of Ukraine have been explained: as an auxiliary analytical tool for analyzing evidence, preparing analytical generalizations, searching for analogies in judicial practice with only human verification, without independent decision-making; as a technical support tool for automatic sorting of documents, text recognition, translation, and creating templates without direct human participation, if it does not affect the content of the decision.

Since the existing procedure for transferring a case by a court considering a cassation case in a panel of judges to the relevant judicial chambers of the Supreme Court does not take into account cases of motivated disagreement of the courts of first and appellate instances with the practice of the Supreme Court, the authors have proposed to enshrine in the Code of Administrative Proceedings of Ukraine the right of the courts of first and appellate instances to submit a motivated preliminary ruling

request to the Supreme Court to resolve the issue of departing from the legal position formed by the Supreme Court in a similar dispute. The Supreme Court is to consider the case as the court of the instance from which the submission was received, with the formulation of a final legal position for further application by administrative courts of all instances.

It has been proposed to reform the current structure of the Supreme Court and the mechanism for ensuring the unity of judicial practice in the administrative justice of Ukraine via resolving cases by the full composition of the relevant court chambers, the Plenums of the Administrative Court of Cassation in the Supreme Court, as well as of the entire Supreme Court.

Key words: rule of law, legal precedent, judicial chamber, court of cassation, artificial intelligence.

Вступ. Основним суб'єктом, який забезпечує єдність практики в адміністративному судочинстві України, є Верховний Суд. Так, на підставі частини першої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом [1]. Згідно із частиною п'ятою статті 13 цього Закону висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативний акт, що містить відповідну норму права [1].

Водночас у справі № 825/1015/16 Верховний Суд уточнив, що забезпечення єдності судової практики під час вибору правової норми, що підлягає застосуванню до спірних правовідносин, суд (на момент вирішення цієї справи) був зобов'язаний враховувати висновки Верховного Суду України, викладені з цих чи подібних правовідносин. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів [2]. Верховний Суд також зазначив, що висновки в судових рішеннях Великої Палати Верховного Суду мають перевагу над висновками колегії суддів Верховного Суду України [3].

Зважаючи на кількість наявних правових позицій Верховного Суду, для українських судів нагальним завданням є впровадження дієвих технологічних рішень із метою швидкого та якісного пошуку релевантної практики, а також опрацювання великих даних, пов'язаних із матеріалами справ, які перебувають на розгляді. Тому актуальність теми дослідження зумовлена новітньою технологічною революцією, яка призводить до потреби використовувати новітні інструменти в діяльності суб'єктів правозастосування.

Матеріали та методи. Емпіричною базою дослідження є нормативні акти щодо здійснення адміністративного судочинства, зокрема Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України і Закон України «Про судоустрій і статус суддів», а також практика Верховного Суду. Особливості забезпечення єдності судової практики під час вирішення адміністративних справ досліджували В. Бевзенко, М. Бондарєва, Ю. Лупу, Р. Мельник, Н. Пархоменко, М. Смокович та інші науковці. Водночас немає комплексної наукової розвідки щодо процедурно-технологічного виміру забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві України.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи пізнання (аналіз і синтез, індукція та дедукція) для визначення сутності механізму забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві України, а також формально-юридичний і порівняльно-правовий методи для аналізу підходів і перспектив урахування практики Верховного Суду.

Метою дослідження є розкриття механізму забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві України.

Результати. З метою реалізації принципу правовладдя під час розгляду та вирішення справ судова практика повинна бути послідовною та усталеною. Верховний Суд указує, що метою розгляду однакової категорії справ із висловлюванням однакової правової позиції є нічим іншим, як забезпеченням єдності судової практики [4]. Чинне законодавство України містить такі елементи механізму забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві України:

А. Законність і обґрунтованість судового рішення, коли під час вибору та застосування норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду [5] (керуючись частиною п'ятою статті 242 Кодексу адміністративного судочинства України). Йдеться про перспективний правовий прецедент як джерело права, прояв судової правотворчості під час вирішення конкретної справи, результатом чого є правоположення, що містяться у сформульованій судом мотивувальній частині рішення та мають обов'язкову силу не тільки для сторін у справі, а й для інших суб'єктів права [6, с. 133]. Таку юридичну інтерпретацію можна здійснити шляхом звернення до ідеалу, без обмеження допустимого стандартного значення [7, с. 160]. Описаний акт судження виявляє здібності судді-правозастосувача, пов'язані зі здатністю мислити, оцінювати, кваліфікувати обставини та вчинки як істинні, звертатися до принципу справедливості, постановляючи рішення [8, с. 117].

Окреслений судовий процес є «живим», дієвим [6, с. 128]. У справі № 440/11471/21 Верховний Суд зацентрував, що забезпечення єдності судової практики потребує повного та системного тлумачення як

юридичних норм, так і правових позицій суду. У судовій практиці потрібно враховувати принцип юридичної визначеності як мірило обґрунтованості застосування оцінних понять, пов'язаних із використанням критерію подібності під час відступлення від усталеної судової практики Верховного Суду [9].

Б. Інститут зразкової справи, згідно з яким суд, у провадженні якого перебуває одна чи більше типових адміністративних справ (відповідачем у яких є той самий суб'єкт владних повноважень / його відокремлені структурні підрозділи, спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що врегульовано одними нормами права, у яких позивачі заявили аналогічні вимоги), кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення, може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд однієї з них Верховним Судом як судом першої інстанції [5] (на підставі пункту 21 частини першої статті 4 і частини першої статті 290 Кодексу адміністративного судочинства України). На переконання Верховного Суду, ключовим питанням є встановлення відповідності учасників справи, предмета, підстав позову й умов застосування норм права ознакам типової до зразкової справи. У правовому висновку в судовому рішенні Верховного Суду потрібно визначити спосіб застосування норм права в спірних правовідносинах, що сприяє однаконому праворозумінню та правозастосуванню в судовій практиці [10].

В. Передання справи колегією суддів Верховного Суду, яка розглядає відповідну справу в касаційному порядку, до уповноважених судових палат Верховного Суду з метою відступу від наявних правових позицій:

- на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за потрібне відступити від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів із цієї самої палати або у складі такої палати [5] (відповідно до частини першої статті 346 Кодексу адміністративного судочинства України);

- на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за потрібне відступити від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати [5] (на підставі частини другої статті 346 Кодексу адміністративного судочинства України);

- на розгляд Великої Палати, якщо така колегія / палата / об'єднана палата вважає за потрібне відступити від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів / палати / об'єднаної палати іншого касаційного суду, в раніше ухваленому рішенні Великої Палати; якщо справа містить виключну правову проблему і таке передання зумовлене забезпеченням розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики; коли учасник справи оскаржує судові рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції [5] (згідно із частинами третьою – шостою статті 346 Кодексу адміністративного судочинства України).

Однак наявний порядок передання судом, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, на розгляд відповідних судових палат Верховного Суду не враховує випадків вмотивованої незгоди судів першої та апеляційної інстанцій з практикою Верховного Суду. Тому важливо закріпити в Кодексі адміністративного судочинства України право судів першої та апеляційної інстанцій внести подання з вмотивованим преюдиційним запитом до Верховного Суду для розв'язання питання про відступ від сформованої Верховним Судом правової позиції в подібному спорі. Верховний Суд повинен розглянути справу як суд тієї інстанції, з якої надійшло подання, з формулюванням підсумкової правової позиції для подальшого застосування адміністративними судами всіх інстанцій.

З огляду на наявну кількість правових позицій Верховного Суду, що станом на зараз уже становить великі дані, дієвим інструментом забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві є технологія штучного інтелекту. Можна погодитися з О. Бессоновим щодо доцільності цифровізувати судову систему, що стимулює пошук ефективних і етично обґрунтованих рішень, адаптованих до потреб кожної конкретної держави [11, с. 378], коли етичні виклики (як-от алгоритмічна упередженість, непрозорість, ризик втрати людського контролю) стосуються впровадження стандартів відповідальності, аудиту, формування етичного кодексу використання штучного інтелекту [12, с. 464]. У цьому контексті перспективи використання технології штучного інтелекту в адміністративному судочинстві України пов'язані з такими основними напрямками [12, с. 463]:

- допоміжний аналітичний інструмент для аналізу доказів, підготовки аналітичних узагальнень, пошуку аналогій у судовій практиці лише з перевіркою людиною, без самостійного ухвалення рішень (користувач відповідає за коректність застосування, розробник – за алгоритм);

- інструмент технічної підтримки щодо автоматичного сортування документів, розпізнавання тексту, перекладу, створення шаблонів без прямої участі людини, якщо не впливає на зміст рішення (організація, яка впроваджує штучний інтелект, відповідає за налаштування й безпеку).

Висновки. Отже, механізм забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві України є системою взаємопов'язаних юридичних засобів (норм права, правовідносин, актів правозастосування та правової поведінки) з метою розгляду однакової категорії справ із висловлюванням однакової

правової позиції в подібних спорах. Інакше кажучи, йдеться про формування в практиці Верховного Суду перспективного правового прецеденту у вигляді відповідної правової позиції, обов'язкової для застосування адміністративними судами всіх інстанцій.

Установлена законом кількість і кваліфікаційні вимоги до суддів Верховного Суду, застосування технології штучного інтелекту дасть можливість наявному кадровому ресурсу забезпечувати єдність судової практики. Водночас із метою збалансування людського та технологічного вимірів здійснення правосуддя потребує оновлення механізм забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві в межах поточної структури Верховного Суду:

А. Адміністративні справи, які Верховний Суд розглядає як суд першої та апеляційної інстанції згідно із частиною четвертою статті 22 і частиною третьою статті 23 Кодексу адміністративного судочинства України, потрібно передати до компетенції спеціалізованих адміністративних судів. Колегії суддів Верховного Суду повинні бути не постійними, а сформованими автоматизованою системою для розв'язання питання про відмову у відкритті касаційного провадження або передання касаційної скарги на розгляд до відповідної судової палати, яка вирішує спори по суті, включно зі спорами за нововиявленими обставинами, з формулюванням висновку щодо застосування норм права або відступу від наявних висновків цієї судової палати.

Б. У випадку перегляду судового рішення у зв'язку з виключними обставинами, наявності неоднакових висновків щодо застосування норм права судовими палатами в подібних спорах судова палата, яка розглядає таку справу, передає її на розгляд Пленуму Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Відповідний Пленум повинен мати повноваження формувати правові позиції і на підставі преюдиційного запиту від судів першої та апеляційної інстанцій, щодо зразкових справ, а також за результатами узагальнення судової практики.

В. У компетенції Великої Палати Верховного Суду потрібно залишити вирішення юрисдикційних спорів; справи з виключною правовою проблемою; формування правових позицій за результатами узагальнення судової практики; справи стосовно відступу від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати. Натомість Пленум Верховного Суду повинен мати повноваження формулювати висновки щодо застосування норм права в разі наявності неоднакових висновків щодо застосування норм права касаційними судами різних юрисдикцій; за результатами узагальнення судової практики.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з напрацюванням механізмів забезпечення єдності судової практики. Нагальною проблематикою наукової розвідки є вдосконалення наявного порядку відступу від правових позицій Верховного Суду й оптимізація аналітичної роботи з напрацьованими висновками шляхом використання новітніх технологій.

Література:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 23.09.2025).
2. Постанова Верховного Суду від 14.11.2019 у справі № 825/1015/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85645441> (дата звернення: 23.09.2025).
3. Постанова Верховного Суду від 19.09.2019 у справі № 760/8406/16-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84405563> (дата звернення: 23.09.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 21.12.2021 у справі № 120/3552/21-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103893131> (дата звернення: 23.09.2025).
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 23.09.2025).
6. Мелякова Ю. В. Правотворчість у прецедентному і континентальному праві: герменевтичний аналіз. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2012. № 2 (12). С. 126–143.
7. Бернюков А. М. Зміст судової інтерпретації: герменевтичний вимір. *Проблеми філософії права*. 2008–2009. Т. VI–VII. С. 154–163.
8. Бігун В. С. Філософія правосуддя (до постановки проблеми). *Проблеми філософії права*. 2006–2007. Т. IV–V. С. 113–119.
9. Постанова Верховного Суду від 28.03.2023 у справі № 440/11471/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109943799> (дата звернення: 23.09.2025).
10. Постанова Верховного Суду від 25.06.2025 у справі № 440/10047/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128403136> (дата звернення: 23.09.2025).

11. Бессонов О. В. Зарубіжний досвід використання штучного інтелекту в правосудді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2025. Вип. 88. Ч. 3. С. 375–380.
12. Деркач В. Г., Прокопович-Ткаченко Є. Д., Руденко Є. Г. Використання штучного інтелекту в судовому процесі України: правові, етичні та процесуальні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 460–464. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/109> (дата звернення: 23.09.2025).

References:

1. Zakon Ukrainy “Pro sudoustrii i status suddiv” [The Law of Ukraine “On the judicial system and the status of judges”] (2016, June 02). *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> [in Ukrainian].
2. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 825/1015/16 [Resolution of the Supreme Court in the case № 825/1015/16] (2019, November 14). *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85645441> [in Ukrainian].
3. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 760/8406/16-a [Resolution of the Supreme Court in the case № 760/8406/16-a] (2019, September 19). *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84405563> [in Ukrainian].
4. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 120/3552/21-a [Resolution of the Supreme Court in the case № 120/3552/21-a] (2021, December 21). *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103893131> [in Ukrainian].
5. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [Code of Administrative Proceedings of Ukraine] (2005, July 06). *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> [in Ukrainian].
6. Meliakova, Iu.V. (2012). Pravotvorchist u pretsedentnomu i kontynentalnomu pravi: hermenevtychnyi analiz [Lawmaking in case law and continental law: a hermeneutic analysis]. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*, 2 (12), 126–143 [in Ukrainian].
7. Berniukov, A.M. (2008). Zmist sudovoi interpretatsii: hermenevtychnyi vymir [The content of judicial interpretation: a hermeneutic dimension]. *Problemy filosofii prava*, 6–7, 154–163 [in Ukrainian].
8. Bihun, V.S. (2006). Filosofiia pravosuddia (do postanovky problemy) [Philosophy of justice (on the posed issue)]. *Problemy filosofii prava*, 4–5, 113–119 [in Ukrainian].
9. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 440/11471/21 [Resolution of the Supreme Court in the case № 440/11471/21] (2023, March 28). *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109943799> [in Ukrainian].
10. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 440/10047/24 [Resolution of the Supreme Court in the case № 440/10047/24] (2025, June 25). *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128403136> [in Ukrainian].
11. Bessonov, O.V. (2025). Zarubizhnyi dosvid vykorystannia shtuchnoho intelektu v pravosuddi [Foreign experience in the use of artificial intelligence in the judiciary]. *Uzhhorod National University Herald. Law*, 88 (3), 375–380 [in Ukrainian].
12. Derkach, V.H., Prokopovych-Tkachenko, Ie.D., & Rudenko, Ie.H. (2025). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v sudovomu protsesi Ukrainy: pravovi, etychni ta protsesualni aspekty [The use of artificial intelligence in the court process of Ukraine: legal, ethical and procedural aspects]. *Juridical scientific and electronic journal*, 3, 460–464. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/109> [in Ukrainian].

